

Dobszay László

GONDOLKODÓ

füzetek

EGYHÁZZENEI KUTATÓCSOPORT
ÚJ KORSZAK AZ EGYETEMI
EGYHÁZZENÉSZ-KÉPZÉSBEN

JEGYZETEK A LITURGIÁRÓL:

87. Liturgia és dogmatika

86. A vízkereszti zsoltárok

44. szám

2006. december

Gondolkodó Füzetek

Felelős kiadó: Dobszay László – Készült az MTA-TKI – LFZE egyházzenei kutatócsoportjában

1. füzet: A keresztény értelmiségi (I). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 1. Igazság és érthetőség. – 2. Hogyan imádkozzuk a 118. zsoltárt?

2. A keresztény értelmiségi (II). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 3. Az éneklőszék. – 4. A liturgikus stílus szétesése. – Aquinói Szent Tamás a hit megvallásáról

3. A keresztény értelmiségi (III). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 5. A liturgikus homília formája. – 6. Benedictus Dominus Deus Israel. – Szent Ágoston beszéde az újonnan megkereszteltekhez

4. A karácsonyi virrasztó zsoltószövege. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 7. A karácsonyi nagyéneklés. – 8. Az 50. zsoltár utolsó versei. – Melléklet: Az esztergomi zsoltószöveg karácsonyi matutinuma

5. A szövegértésről. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 9. Énekek a szentekről. – 10. Sajnálom...

6. Szövegalkotás és szövegértés – egyházi környezetben. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 11. Gyertyák az oltáron. – 12. Ordo Cantus Missae

7. A húsvét heti „dicsőséges vesperás”. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 13. A liturgia drámaisága. – 14. Változatosság?

8. Mi a magyar a zenében? – Hit, remény, szeretet – **Jegyzetek a liturgiáról:** 15. A pazarló liturgia. – 16. „Búgó kürtök”?

9. Szemben a feladattal – Kommentár a nagypénteki „Adoratio Crucis”-hoz (Aquinói Szent Tamás: Vajon helyes-e Krisztus keresztségét imádó tisztelettel illetni?) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 17. A Máté-passió. – 18. Húsvéti népekeinkről

10. Az orációk fordítása (Mezey László szellemi hagyatékából) – A gyermekkor emlékei (Raissa Maritain írásából) – „Jön a vihar...” – Az úrnapi vesperás Magnificat-antifónája (az Isztambuli Antifonáléból) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 19. Egy mennybemeneteli prédikáció margójára – 20. Aquinói Szent Tamás arról, hogy miért lett Krisztus mennybemenetele a mi üdvösségünknek oka

11. Aquinói Tamás a békéről: (1) Vajon ugyanaz-e a béke, mint az egyetértés? – A számítógép: a szellemi munka ellensége és barátja – **Jegyzetek a liturgiáról:** 21. A sequentia – és a liturgia misztikus jellege. 22. A dalosított zsoltár-recitáció

12. Aquinói Tamás a békéről: (2) Vajon mindenki kívánja-e a békét? Vajon a béke a szeretet sajátos kihatása-e? – Mi a tudomány? Ki a tudós? (I) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 23. Halottak napja. 24. Mondatrend – a mondat rendje.

13. Mi a tudomány? Ki a tudós (II). – Versmondás – A művészek és az Egyház – **Jegyzetek a liturgiáról:** 25. „Istentisztelet modern szabad asszonyoknak”. 26. A sivatagi atyák üzenete a mához.

14. Olvasóim leveleiből – **Jegyzetek a liturgiáról:** 27. Legrégibb (és legszebb) karácsonyi énekünk. 28. Mit tegyünk azzal, ami „elavult”?

15. Európa és a kereszténység – Városok szerkezete és történelme – Olvasói levelek (folytatás) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 29. Krisztus, a Király. 30. Egy kalkuláció az egyházzeneiről.

16. A „Társadalomtan”-ról, I. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 31. Mysticum jejuniunum – I. 32. Az ismétlődés funkciója a felolvasott liturgikus szövegben. – Pro informatione.

17. A „Társadalomtan”-ról, II. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 33. A hirdetőbála. 34. Mysticum jejuniunum II.

(A jegyzék folytatása a hátlapon)

Egyházzenei Kutatócsoport

A Gondolkodó jelen száma nagyrésztben egyházzenei témákkal, méghozzá aktuális témákkal foglalkozik. Talán furcsállni fogja olvasóm, hogy egy „száraz” jelentés leközlésével terhelem a „Gondolkodó Füzetek” sorozatát. Mégis úgy gondolom, nem csak azért lehet ez hasznára, hogy megismerje, mit is csinál egy ilyen kutatócsoport, de azért is, hogy lássa, milyen témák „élnek” ma az egyházzene-kutatás hazai és nemzetközi terepén.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem e kutatócsoportja régebb óta folyó tudományos-elméleti munka talaján jött létre, majd 2002-ben a Magyar Tudományos Akadémia pályázatot írt ki, melyen az egyetemi kutatómunka támogatását lehetett kérni. Egy sikeres pályázat nyomán kezdte meg működését 2003-ban a „MTA-Támogatott Kutatóhelyek Irodája — Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja (mely egyébként egy oldallal előbb a Gondolkodó-sorozat műhelyeként van feltüntetve). Most, hogy lejárt a négy éves támogatási ciklus, összegezni kellett az elért eredményeket. Nem volt könnyű feladat: a kötelező terjedelem nem engedi meg, hogy magukat az eredményeket mutassuk be, inkább csak a kutatási irányokat lehet itt felsorolni. A jelentés végén adni kellett egy válogatott, egy oldalas publikációs jegyzéket. Jobban bele lehetne látni a munkába, ha a közreadásokat, cikkeket, hanglemezeket is fel lehetett volna sorolni. De erre nem volt több hely engedélyezve, a könyvek is éppen csak hogy belefértek. Az egyházzene iránt érdeklődő olvasó azonban így is tudomást szerezhet olyan kiadványokról, melyek talán elkerülték figyelmét. Hiányolhatja az olvasó az alábbiakból a neveket. Sajnálom is kihagyni azoknak a kiváló kollégáknak a nevét, akik, mint szorgos méhecskék, összehordták ezeket az eredményeket. Ám ez volt a szöveg megkívánt formája. Íme tehát a jelentés:

Az egyházzene kutatása egyszerre a tudományt és a művészetet szolgáló diszciplína; így különösen alkalmas arra, hogy helyet kapjon egy művészeti egyetem kutatási programjában. A kutatócsoport a veze-

tőn kívül *egy fő tudományos munkatárs* alkalmazására kapott 2003 és 2006 között támogatást. Ezen kívül egy fő fiatal kutatói státust nyert, és egyéb pályázati keretektől néhány további megbízást lehetett adni. A csoport hatóköre azonban jelentősen túlterjedt azokon, akik vele munkajogi kapcsolatban álltak, minthogy messzemenő szakmai ösztönző-irányító és infrastrukturális segítséget nyújtott doktoranduszok és fiatal doktorok munkájához. Az elért eredmények:

1. *Funkcionális kutatások és forrástanulmányok a liturgikus egyszólamúság területén*

1.1. Gregorián kutatások.

Források digitalizációja. A kutatócsoport az MTA Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténet Osztályával együttműködve fejleszti az egyházzenei források facsimiléinek digitális archívumát. A periódusban 70 középkori forrás digitális változata készült el, mindösszesen kb. 28 000 facsimile képen.

„CAO-ECE”: Adatbázis és kiadványsorozat a középeurópai kulturális-egyházi centrumok officium-énekrepertoárjának elemző leírására. A nemzetközileg elismert projekt keretében a kutatócsoport munkatársainak részvételével a ciklus alatt megjelent három új kötet (Aquila/Temporale, Esztergom és Szepesség/Temporale, Sanctorale; összesen 50 forrással). A következő kötetek előkészítése gyanánt megtörtént további 15 forrás feldolgozása és számítógépbe írása. Az adatbázis online elérhetővé vált a külföldi és hazai kutatók számára.

„*Hebdomada Sancta*”: Megjelent a nagyhét teljes zene-, szöveg- és liturgiátörténeti rekonstrukciója (ezen belül az esztergomi történelmi rítus feltárása), nagyszámú kottapéldával, szövegátírásokkal, kommentárokkal. Az ezer oldal terjedelmű anyag a fenti címmel két CD-ROM-on került publikációra.

Az Officium Strigoniense rekonstrukciója. A magyar kultúra e jeles emlékének rekonstrukciója három vonalon halad. Alapgyűjteményként elkészült a Psalterium Strigoniense szöveg- és dallamanyagának tára (800 oldal, latin-magyar verzió), és megkezdődött a Lectionarium feldolgozása. Hatalmas szövegegyüttesről van szó (bibliai perikopák, költemények, patrisztikus szövegek, középkori legendák, tehát stílárisan is igen

változatos egységek), melyek gondozottsága nemzetközi viszonylatban is egyenetlen, így a filológiai feldolgozás úttörő munkának számíthat. – Egy későbbi kritikai összkiadás előmunkálata gyanánt elkészült hat teljes nap teljes officiuma, s ebből meg is jelent két füzet (Advent I. vásárnapja, Karácsony). – Végül a történetileg hiteles, de gyakorlati célra adaptált officiumok kiadásaként szintén két füzet jelent meg.

Himnarium-kutatás: Lezárult a domonkos és német lovagrendi himnarium dallam-alkalmazásainak elemzése; takarékosági okból ez is, a hasonló műhelytanulmányok is CD-ROM-on jelennek meg, a legfontosabb megállapításokat összegző hordozó könyv kíséretében.

Az MTA Zenetudományi Intézetében készülő *responzórium-összkiadás* számára a kutatócsoport fiatal munkatársak – mindkét fél számára hasznos – bevonásával, magas szintű szakmai segédmunkát végeztetett. A magyar kódexekhez összehasonlító anyag gyanánt elkészült a Cambrai-38 kézirat responzóriumainak digitális átírása.

1.2 Az anyanyelvű gregorián kutatása

A protestáns graduál-antifonák vizsgálata: A munka a legfontosabb források (Huszár Gál, Óvári, Batthyány, Ráday, Eperjesi, Spáczay és Öreg graduál) mintegy 2000 antifonájának átírásával, táblázatba szerkesztésével, elemzésével kezdődött. Ezt követte tételről-tételre haladva a latin mintákhoz való viszony megállapítása (fordítás, variálás, parafrázis, utánpótlás, önálló utánpótlás). A művészeti-gyakorlati célokra szükségesnek bizonyult egy normatív változat (rekonstrukció) elkészítése is.

A graduál-introitusok vizsgálata: a kutatás célja a tételek összegyűjtésén, átírásán kívül a hazai latin és a külföldi latin/német megfelelőekkel való összehasonlítás a graduál-repertoár eredetének és önállóságának megvizsgálására. E témáról két cikk és egy nemzetközi konferencia-előadás adott számot.

Thesaurus Gradualium: Tekintettel a 16-17. századi graduál források átírási problémáira, indokoltnak bizonyult egy olyan normatív antológia megszerkesztése, mely a későbbi kutatók, oktatók, tanulók de különösen előadók számára eligazítást nyújthat. Ebből elkészült 500 tétel átírása és javítása. – A gyakorlatot szolgáló kiadványok sorába tartozik

még a négy teljes, kidolgozott vesperás-formát közreadó Egyházzenei Füzet.

Az erdélyi kislelkakba vezetett kutatóutak 30 magyar nyelvű 17-19. századi *unitárius kézirat* felfedezését eredményezték. A passiót, lamentációt, antifonákat, Te Deumot tartalmazó kéziratokat kutatók teljes egészében mikrofilmre vették, katalogizálták, a passió-anyagot 2006-ban megvédett DLA-disszertáció elemezte, majd megkezdődött az antifona-anyag átírása, elemzése, a protestáns graduál-antifonákkal való összevetése. Az eredmények ismertetése az International Musicological Society 2007-es zürichi konferenciájának keretében történik.

Graduale Hungaricum: Az elmúlt évtizedek liturgikus reformjai a 16. századi anyanyelvűséghez hasonló igényt indukáltak, s ennek keretében több száz tételnyi, értékes adaptáció keletkezett. Egyrészt az egyházzene ez új, 20. századi repertoárjának elkallódását megakadályozandó, másrészt a gyakorlati igény ellátása céljából megkezdődött ennek az anyagnak összegyűjtése és számítógépes átírása. Az eddig átírt 700 tételből megjelent egy gyűjtemény („Offertóriumok Könyve”), rövidesen megjelenik egy nagyobb kiadvány („Graduale Hungaricum”, kb. 300 tétellel).

1.3. További anyanyelvű egyszólamú liturgikus énekrepertoár kutatása.

Lezárult a *magyarországi görögkatolikus szájhagyományos repertoár* hangfelvételeken való rögzítését, lejegyzését, az írásos anyaggal való összehasonlítását, történeti és néprajzi elemzését és variánsvizsgálatát célzó kutatás, melynek eredményeiből doktori disszertáció készült (sikeres védeése 2006-ban volt), majd megtörtént a magnetofon-felvételek archiválása.

A kutatócsoport szakmai és infrastrukturális alapján folyt a *Lutherkorálok és a genfi zsolnárok* magyarországi recepciójának kutatása. Mindkét kutatás sikerrel megvédett doktori disszertációban ért célhoz, az előbbit a kutatócsoport könyv + CD-ROM formában megjelentette.

2. Történeti és repertoárvizsgálatok a többszólamú egyházzene területén

2.1. Kutatás a reneszánsz kórusirodalom területén. A projekt legmerészebb vállalkozása a *reneszánsz liturgikus kórusirodalom* analitikus katalógusának (RELIKVIA = Reneszánsz Liturgikus Kórusművek Virtuális Adatbázisa) elkészítése. A 3500 kórusmű tizenkét (külön-külön vagy kombináltan) visszakereshető faktor szerint elemezve került számítógépes adatbázisba, és ma már on-line elérhető (www.egyhazzene.hu). Az adatbázis jelentős kutatási eredményeken (elsősorban a pontos funkcionális meghatározáson) túl közvetlenül szolgálja az előadóművészetet és művészetpedagógiát.

Stilisztikai vizsgálatok készültek Vittoria és Porta liturgikus kórusműveiről. A Vittoria gyász-zenéiről készült monográfia 2006-ban megjelent; a Porta-elemzés megállapításait 2005-ben sikerrel védett doktori disszertáció összegezte. Hasonló vállalkozás volt az orgonazene terén a Mária-antifonák 16-17. századi feldolgozásainak egybegyűjtése és elemzése. Az eredmények CD-ROM-on publikált monográfia formájában jelentek meg.

A történeti vizsgálatokat az egyetem jellegének megfelelően kiegészítették a mai érdekeltségű *funkcionális kutatások*. A sikeres kísérletek azt vizsgálták, miképpen illeszthető be a feltárt reneszánsz (és korai barokk) kóruszene a mai katolikus, református, evangélikus liturgikus környezetbe, főként az Evensong-típusú esti liturgiákba.

2.2. A 20. század egyházzeneje. A csoport fiatal kutatója nemzetközileg is elsőként elemezte a 20. századi, nagy jelentőségű *holland orgonazene* stílárís, technikai, liturgiai meghatározóit. Vizsgálatát doktori disszertációval zárta le, melynek védeése 2007 tavaszára várható.

A kutatócsoport kezdeményezésére az egyházzenei doktoranduszok egy csoportja beható zeneszociológiai és -esztétikai célú vizsgálatot végzett a magyarországi egyházi kórusok utolsó 50 éves előadói repertoárjának körében. A vizsgált kérdések: hogyan oszlik meg a repertoár stílusok, szerzők szerint? milyen változásokat hoztak a 20. század végi liturgiai és zenei irányzatok? milyen gazdag egy adott kórus és a kórusok összességének repertoárja?

Az újkori egyházzene egyik legfontosabb jelensége a cecilianizmus fellépése és hatása volt. Egy nemrég megindított kutatás azt vizsgálja, mennyiben, s milyen hatást gyakorolt e mozgalom a magyarországi egyházzenére. A tárgykörben egy cikk jelent meg.

3. A liturgikus zene elméleti kérdései

A liturgia és zene viszonyának vizsgálatát a történelmi dimenzió túl szükségessé teszi az, hogy az egyházzene szerepét egyrészt a liturgikus reformesemények, másrészt a közkultúra és művészet viszonyának változásai miatt mintegy újra kell fogalmazni. A kutatócsoport változatos tartalmú cikkekkel, könyvekkel és konferencia-előadásokkal kapcsolódott be a nemzetközileg is hevesen vitatott témákba, és ezek kedvező visszhangot keltettek Európában és az Egyesült Államokban. Ilyen témák voltak például: „A reform reformja”; a „Propriumének története és mai szerepe”; „A Cantus Romanus történeti értelmezése”, „Az editio typica fogalma és jogi érvénye”, „Liturgia és nyelv”, stb. A konkrétumokra vonatkozóan a kutatócsoport bibliográfiai adattára ad tájékoztatást, de megemlíthető még a CIEL oxfordi kongresszusán, a vilniusi egyházzenei szemináriumon, a PPKE konferenciáján, a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Himnológiai szekciójának ülésén, a MTA Irodalomtudományi Intézetének az irodalmi fordítás kérdéseiről tartott konferenciáján a kutatócsoport munkatársai által tartott előadások sora. 2006 végén fejeződik be az egyházzenére vonatkozó 1300 és 2000 közötti egyházjogi rendelkezések összegyűjtését és kiadását célzó kutatómunka.

4. Publikációs és kommunikációs tevékenység

A kutatócsoport nagy erőfeszítéseket tesz, hogy eredményeit a hazai és nemzetközi egyházzenei életbe átvigye. Megjelent az Egyházzenei Füzetek sorozat 15 (közülük kettő már kétnyelvű) új kötete. A csoport négy év alatt három tudományos konferenciát rendezett az egyházzenei kutatómunkát végzők eredményeinek áttekintésére (összesen közel 60 előadás). 2006 novemberében a csoport egy nagy jelentőségű nemzetközi konferenciát szervezett, mely az Európai Uniónak az egységes oktatási térség kialakítására irányuló tevékenységéhez kapcsolód-

va európai egyetemek egyházzene tanszékeinek vezetőit és professzorait kérte fel a tanszékekön folyó kutató és oktatómunka ismertetésére. Folyamatosan működik a cikkeket, vitairatokat és információkat kínáló „Zene és liturgia” című honlap (www.egyhazzene.hu). Számos kollokviumot, tanfolyamot szervezett tanárok és egyházzenészek továbbképzésére.

Megjelent könyvek:

1. Dobszay L., Papp Á. (ed.): *Socia exultatione – A Rajeczky Benjamin születésének 100. évfordulóján tartott tudományos ülés-szak előadásai.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Intézet; Budapest; 2003; 331 oldal.
2. Dobszay L.: *Corpus Antiphonarum – Európai örökség és hazai alakítás.* Balassi kiadó; Budapest; 2003; 412 oldal.
3. Dobszay L.: *The Bugnini-Liturgy and the Reform of the Reform.* Series Musicae Sacrae Meletemata 5. Church Music Association of America; Front Royal VA; 2003. 217 oldal.
4. Dobszay L.: *Hebdomada Sancta – A nagyhét.* MTA-TKI – LFZE Egyházzenei Kutatócsoport; Budapest; 2003. 16 + 2 CD-ROM (1000 oldalon).
5. Gilányi G., Kovács A.: *Corpus Antiphonarium Officii Ecclesiarum Centralis Europae. IV/A. Aquileia (Temporale).* MTA Zenetudományi Intézet; 2003; 320 oldal.
6. Papp A.: *A graduál-antifónák középkori kapcsolatai.* DLA értekezés, 2003; 282 oldal.
7. Dobszay L.: *Ólatin liturgiák énekei.* Egyházzenei Füzetek I/18. Az. MTA-TKI – LFZE Egyházzenei Kutatócsoport, Magyar Egyházzenei Társaság. Budapest, 2004; 46 oldal.
8. Dobszay L., Kovács A.: *Corpus Antiphonarium Officii Ecclesiarum Centralis Europae. V/A. Esztergom/Strigonium (Temporale).* MTA Zenetudományi Intézet; Budapest; 2004; 367 old.
9. Szendrei J.: *A Verbum caro responzóriumtípus.* Egyházzenei Füzetek II/7. Budapest (TKI – LFZE Egyházzenei Kutatócsoport), 2004.
10. Szendrei J.: *A „Mos Patriae” kialakulása 1341 előtti hangjegyes forrásaink tükrében.* Balassi Kiadó; Budapest; 2005; 370 oldal.

11. Dobszay, L.: The Antiphon. MTA-TKI – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport; Budapest; 2006; 164 oldal
12. Dobszay, L.: The Sequence. MTA-TKI – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport; Budapest; 2006; 178 oldal.
13. Dobszay Á.: „Inter sollicitudines” – Tudományos ülésszak X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján, Budapest, 2003. december. MTA-TKI – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság; Budapest; 2006; 475 oldal.
14. Fehér J.: Himnuszok dallamválasztása a domonkos és német lovagrendi liturgiában. MTA-TKI – LFZE Egyházzenei Kutatócsoport; Budapest, 2006; 16 oldal + CD (250 oldal)
15. Kovács A.: Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. V/B. Esztergom / Strigonium (Sanctorale). MTA Zenetudományi Intézet; Budapest; 2006; 480 oldal.
16. Kovács A.: A halotti mise története a 17. századig – Tomás Luis da Victoria: Officium Defunctorum. MTA-TKI – LFZE Egyházzenei Kutatócsoport; Budapest; 2006. 16 o. + CD

A MTA-TKI – LFZE Egyházzenei Kutatócsoport szerkesztésében, kiadásában megjelent közreadások, antológiák száma: 14

A kutatócsoport munkatársai által megjelentetett cikkek száma: 94

A megjelent hanglemezek száma: 6

Előadások száma nemzetközi konferenciákon: 10, hazai konferenciákon: 11.

Új korszak az egyetemi egyházzenesz-képzésben

A művészeti egyetemeken 2007 szeptemberétől vezetik be a kétciklusú, ún. bolognai szisztémát. Ez nagy változást hoz az egyházzene oktatásban is. A változások részben szervezeti, részben tartalmi jellegűek.

Amikor két évvel a rendszerváltozás előtt, 1988-ban egyházzenei szak megnyitását kezdeményeztem a Zeneakadémián és az oktatási minisztériumnál, javaslatom egy „fődiplomát” kiegészítő második diplomára előkészítő szak megindítása volt. Erre két érvem volt. Egyrészt el akartam kerülni, hogy a szakra olyan fiatalok jöjjenek, akik zeneileg gyengék ahhoz, hogy más szakra felvegyék őket. Vagyis nem akartam, hogy a tanszak szakmailag alábbvaló legyen más szakoknál. Úgy gondoltam, ha a növendéket felveszik egy hangszeres, karvezető, zeneszerzés, orgona vagy egyéb szakra, akkor a felelősség a Zeneakadémiáé, a jelentkezőt együtt méri meg a többiekkel, és mint zongoristának, fuvolásnak, karvezetőnek, később is szüntelenül hozzá kell magát mérnie a szaktársainak szintjéhez. A másik okom egzisztenciális jellegű volt. Tisztában voltam azzal, hogy az Egyház csak kevés szakzenésznek fog biztos megélhetést kínálni, s ha kínál is, a fiatal ember nem tudhatja, meddig. S mit tegyen, ha valamely okból majd tíz év múlva lehetetlenné válik számára egy egyházi állásban megmaradni, és családdal a háta mögött egyetlen diplomával kell megélhetést keresni? De ezen túl is: az egyházzenesz számára ideális kombináció, ha tanárkodik is: ily módon benne marad a civil zenész-társadalomban, jó esetben még alkalmas fiatalokat is talál az iskolában a templomi kórusa számára. Egy szó, mint száz: úgy gondoltam, legjobb, ha a Zeneakadémián már bent tanul (vagy azt korábban elvégzett) hallgatóknak kínáljuk fel ráadásként ezt a szakot.

Két nehézséggel nem számoltam. Annak idején még nem volt tandíj, s a fiatalnak csak a nagyobb munkaterhelést, meg ha vidéki volt, a felutazás költségeit kellett vállalnia. 1998-ban egy alacsony tandíj bevezetését tervezték, de úgy fordult, hogy végül az első diplomások megmaradtak tandíj-kötelezettség nélkül, a második diplomásokra viszont ráverték egy jelentős, azóta egyre emelkedő tandíjat. Mivel pedig az egyházzenét csak másoddiplomás (vagy párhuzamos) képzésként lehe-

tett felvenni, hallgatóink egyre nehezebben bírták az anyagi terheket. Emiatt az utóbbi években érezhetően csökkent is a jelentkezők száma.

De volt itt más nehézség is. Egyes esetekben – különösen mióta a szakra felvettünk a Zenetanárképzőből vagy az ELTE Tanárképzőből áthallgató fiatalokat is – az óráütközéseket, párhuzamos terhelést egyre nehezebb volt elkerülni. A szegény hallgató szenvedett, hogy hová menjen, ha kétfelől kötelezik valamire.

Most tiszta helyzetet teremt, hogy 2007-től az egyházzene első diplomás alapképzésben is fel lehet venni. A tanárookra hárul majd a feladat, hogy ez a változás ne járjon a színvonal esésével, és hogy legyenek olyan órái hallgatóinknak, amelyeket a „civil” zenésztársakkal tanulnak közös csoportban.

Na és megoldást kell találni a fent bemutatott egzisztenciális problémára is. Egy lelkiismeretes tanár nem engedheti ki növendékeit csupán egyházzenei diplomával, mert azok éhen fognak halni (ha nem most, akkor tíz év múlva). Sokáig és sikerrel harcoltunk azért, hogy elég nagy fakultatív órasáv legyen a tantervi programban, s e fakultatív órák terhére a hallgatók felvehessék azokat a tárgyakat, melyek kellenek ahhoz, hogy a szak elvégzése után megszerezhessék az iskolai énekzene vagy szolfézs tanári diplomát, ha pedig arra valók, akár az orgona vagy más hangszeres szakon is diplomát nyerhessenek. Azért volt fontos e többletet a fakultatív sávba ültetni, hogy ezek a tárgyak is beleférjenek az államilag finanszírozott órakeretbe (vagy, ha nem férnének bele, akkor csak az előírt kreditszám fölötti kreditekért kell fizetni a hallgatóknak).

Nem mondom most el a részleteket, azok részletein még kell is dolgozni. Itt közösen kell majd okosnak lenni: a tanszék tanárainak, a hallgatóknak, a Zeneakadémia többi szakáért felelős tanároknak és az adminisztrációnak. Mindenesetre a megoldás a láthatáron van: a hallgató egyházzeneire mint első diplomás alapképzésre jelentkezhet, s ehhez „vásárolja majd be” a többi képzettséghez szükséges krediteket.

Nagyon reméljük, hogy ez a megoldás a hallgatóknak is vonzó lesz, és a tanszak létszáma visszaemelkedik a négy-öt évvel ezelőtti szintre. **Olvasóm is tud ebben segíteni**, ha a környezetében lévő, megfelelő

tudással és érdeklődéssel bíró fiatalok figyelmét felhívja erre az új lehetőségre.

Most beszéljünk a tartalmi változásokról. Mint tudjuk, eddig a főiskolai és egyetemi képzés két, egymástól elváló lehetőség volt. Az új rendszerben a két képzés egymás tetejébe épül, mint egy kétszintes ház. Az első szint: a hároméves alapképzés, latinul bakkalaureátus, angolosan bachelor fok, arra épül a kétéves mesterképzés, latinul magister-, angolosan master-fokozat. Az alapképzés önmagában lezárt képzést nyújt. Szakonként különbözik, hogy miképpen lehet elhelyezkedni ilyen diplomával, de bizonyos, hogy például gyakorló egyházzenészi működéshez ez elegendő.

Ezalatt a három év alatt azonban sűrítetten meg kell tanítanunk minden lényegeset. Az *egyházzeneirodalom* tárgyban félélévenként heti 1+1 órában, vagyis a hat félév alatt összesen 12 „tanegység” alatt végigmegyünk az egyházzene egész történetén, külön hangsúlyt adva a kevésbé ismert, de az egyházzenében kiemelkedően fontos Palestrina-stílusnak.

Ugyancsak 12 tanegység a *gregorián*, melyben meg kell ismerni legalább vázlatosan az egész év liturgikus énekanyagát, a mise és a zsolozsma minden műfaját. Közben meg kell tanulni olvasni és átírni a gregorián dallamokat (kódexekből is), memorizálni egy sor dallamot, feldolgozni gregorián hangfelvételeket. A protestáns hallgatók csak 8 tanegységnyi gregoriánt hallgatnak, azután 4 tanegység alatt a 16-17. századi „graduál-örökséget” (protestáns anyanyelvű gregorián) tanulják.

Orgonából el kell jutni oda, hogy biztosan tudják kísérni a nép énekét, tudjanak rövid előjátékokat rögtönözni, és elegendő számú előadási darabot is megtanuljanak, amellet pedig ismerjék a hangszer és irodalmát.

A *himnológia* órán a gyülekezeti énekkönyv alapos megismerése és a népénekek begyakorlása a feladat.

Mindehhez jön a *liturgia* alapos ismerete. A tárgy végigfut mindhárom éven (az első évben éppenséggel két órában), van tehát idő a liturgikus jelek, tárgyak, mozdulatok, azután a mise, a zsolozsma, az egyházi év megismerésére. De nem csak elméletről van szó. A hallgatók

templomban gyakorolják a liturgikus énekszolgálatot, s éppúgy megtanulnak jó énekkendeket készíteni, mint azt, hogyan kell a zsoltókat egy templomban bevezetni.

Az egyházzenei örökség tiszteletreméltó része nem magyar nyelvű. A katolikusok három évig tanulják a *latint*, a protestáns hallgatók egy évig a latint, azután a liturgikus *németet* (passiók, korálok szövege).

Nem akarom tovább sorolni a szaktárgyakat, de azt megemlítem, hogy éppúgy, mint bármely más zenésztársuk, tanulni fogják az általános műveltségi tárgyakat (filozófia, esztétika, etika, zenetörténet, népzene, művelődési ismeretek) és a speciális zenésztárgyakat (zeneelmélet, zeneszerzés, partitúraolvasás, kortárszenei gyakorlat).

Az alapképzés egy átfogó szigorlattal és egy diploma-istentisztelet önálló megtervezésével, betanításával, levezetésével zárul.

A mesterképzés a specializálódás időszaka. A hallgató érdeklődését is követve választhatja meg az egyes tárgyakból a témákat, sőt dönthet irányultsága felől is: inkább vokális (énekes, karvezető) vagy inkább orgonás egyházzenesz akar-e lenni (persze a választott irány mellett művelve magát a másokban is). A mesterképzést diplomahangverseny és egy önállóan előkészített szakelőadás megtartása zárja.

A mesterképzésben is sok kredit van fenntartva fakultatív tárgyakra. Így a hallgató összezsípegetheti magának azokat a krediteket, melyek egyéni életpályája kiformálásához szükségesek. Ha okosan használta fel a két ciklus kredit-kínálatát, akkor összesen öt év alatt a tanári oklevelet, öt és fél alatt a művész-tanári oklevelet is kezébe veheti.

Ha pedig a csúcsra is el akar jutni, akkor tanulmányait a doktoriskolán folytathatja. Megszerezve a DLA (Doctor Liberalium Artium = művészdoktor) címet, útlevele van a főiskolai vagy egyetemi oktatói állások felé is.

Még egy szót a felvételtől. A „kötelező tárgyak” felvételi anyaga a Zeneakadémiára egységes lesz. Szolfézs-zeneelméletből szükséges a szakközépiskolai (vagy annak szintjét elérő zeneiskolai) tudás, a kötelező zongorajáték (legalább a Bach kétszólamú invenciók szintjén), néhány népdal tudása. Az egyházzenei (főtárgyi) felvételi ennél könny-

nyebb: 70 kijelölt népéneket kell fejből tudni, egy Palestrina-kórusmű szólamát lapról olvasni, 30 népének kíséretét eljátszani zongorán vagy orgonán, s egy beszélgetésben elmondani, mi is a jelentkező célja e szak választásával.

A tanszokról a hallgatók általában azt mondják, hogy jó benne lenni. A tanárok ragaszkodnak a szakmai színvonalhoz, de emberségesek; a diákok és tanárok jó közösséget alkotnak. A hangversenyek, a hazai és külföldi tanulmányi kirándulások az eddig végzeteket is sok élménnyel gazdagították. De persze a legfőbb vonzóerő a tárgynak, a Musica Sacra örökségének szeretete. Van, aki nem akar többet, mint műveltséget gyarapítani, kiegészíteni; őket is szívesen látjuk, ha vállalják a kötelezettségeket. De a legtöbben természetesen valamiképpen (különféleképpen) szolgálni akarják az egyházzent: mint egyházzene tanárok, kórusvezetők, szkolavezetők, orgonisták, kántorok, szolóénekesek. Ez a tanszék igazán közösség-képző ereje.

A Zeneakadémiára való jelentkezés végső határideje február 15. (országos számítógép regisztrálja a jelentkezéseket, s e dátum után már nem fogad el senkit). A részletes tájékoztatást a www.egyhazzene.hu honlapon találja meg az érdeklődő, de megkaphatja a tanszéken is (1064 Budapest, Vörösmarty u. 35.) vagy a Zeneakadémia tanulmányi osztályán.

Nem reklám akart lenni e cikk, hanem tájékoztatás mindazoknak, akiket érdekel az egyházzene ügye. De persze ha vannak környezetben, iskolájában, közösségében, templomában ide való fiatalok, jól teszi, ha szól nekik.

Jegyzetek a liturgiáról

87. Liturgia és dogmatika

A kettő összetartozik. A régi mondás szerint: a hit törvénye határozza meg a liturgia törvényét. A liturgia nem mond semmit annak, akinek nem erős a hite, és akinek hite nem egyezik az Egyháznak a hitével, melynek liturgiájában részt vesz. A hit (még hozzá nemcsak alakítatlan hit „valami” istenben, hanem dogmatikai hit,) alapozza meg liturgia megértését, és azt, hogy teljes szívvel részt tudjunk venni benne.

De én most más szempontból szeretnék néhány szót mondani a dogmatika fontosságáról. A liturgia gyönyörű dolog: a mennyország előcsarnoka. De van egy veszélye: éppen az, hogy gyönyörű. Az ember belefeledkezik, azt véli, hogy megtette, amit a liturgia kíván, ha az esztétikailag fölemelte, magával ragadta őt. A liturgia konkrétumokra jelekkel utal, s ez egy fajta költői ihletettséget ad neki. Asszociációkat kelt, gondolatokat ébreszt, szónoki megfogalmazásokra inspirál. Magával ragad, de hogy élesen fejezzem ki magam, örvénybe ránthat: az érzelmek, az irracionális, a szabad asszociációk, a szónokiasság, a megfoghatatlan és parttalan élmények örvényébe. „Jó nekünk itt lennünk” – mondták a Színeváltozás Hegyén az apostolok. De a Hegyről lejövet az Úr a szenvedésre figyelmeztette őket. Legyünk hálások azért, hogy „jobb egy nap az Isten házában, mint másutt ezer”; igen, a liturgia csodálatos, mert szeretetből jön, és szeretetet ébreszt. De ebben van veszélye is.

Ebben az örvényben csak a dogmatika ad kapaszkodót. A dogmatika a maga szárazságával, tárgyyszerűségével, nehéz voltával lefékezi vallási rohanásunkat, komolyságot, megbízhatóságot ad a vallási tudatnak. Ellenőrzési pontokat kínál a liturgikus élmény ellenében.

Persze nem úgy gondolom, hogy a dogmatika és a liturgia ellentétes egymással. Inkább úgy, hogy valóságosan is, lélektanilag is kiegészítik egymást. Ha az Istent lélekben és igazságban kell imádni, akkor a dogmatika gondoskodik arról, hogy az igazságot ne veszítsük szem elől. A Szentlélek nemcsak a tüzes szeretet Lelke, hanem az is, aki „rendezte szeretetemet”, és aki „megtanít titeket minden igazságra”.

Jegyzetek a liturgiáról

88. A vízkereszti zsoltárok

Az is elmondhatja a vízkereszti virrasztó zsoltosmát, akinek nincs zsoltosmáskönyve. Imádkozza el az alábbi 3 x 3 zsoltárt akármilyen zsoltárkönyvből; az első három után olvassa el Izaiás könyvének 55., 60., és 61. fejezetét, a második és harmadik zsoltár-triász után olvasson valami ünnepi elmélkedést (például: Éneklő Egyház 1110-13. oldal; vagy Dom Columba Marmion: „Krisztus misztériumai” megfelelő fejezete); végül pedig mondja el a Te Deumot. (E napon nem mondunk invitoriumot, mert a 94. zsoltár bekerült a rendes zsoltárok közé.)

A vízkereszti zsoltárokat az imádásra való meghívás gondolata köti össze: mi is csatlakozunk a Háromkirályok imádó leborulásához.

28. *zsoltár*. A napkeleti bölcsek most az „Isten fiai”, akik megadják az Úrnak a dicséretet és hódolatot. Az ünnep másik titkára, Krisztus megkeresztelkedésére utal viszont ez a vers: „Az Úr hangja a vizek fölött, a fölséges Isten mennydörög, ott van az Úr a nagy vizek fölött”. Aki királyként trónol a mennyben, az jelent meg most a földön, hogy erőt adjon népének, és megáldja békességben. (Antifona: „Adjátok meg az Úrnak, Isten fiai, imádjátok az Urat szent ünnepi díszben”).

46. *zsoltár*. A vízkereszt a népek, a pogányok meghívásának ünnepe is. Ma a népek fejedelmei (a Háromkirályok) egybegyűltek Ábrahám Istenének népével (a választott néppel). „Minden népek, vígan tapsoljatok, örvendeztetek az Istennek ujjongó szóval”. A zsoltár az Epifánia ihletében énekel: a hatalmas Isten jelent meg köztünk, ő, aki nagy király az egész földön, aki országol a népek fölött. Azért zsoltározzunk neki bölcsességgel. (Antifona: „Zengjete a mi Istenünknek, zengjete, zengjete a mi királyunknak, zengjete bölcsességgel.”)

65. *zsoltár*. A Háromkirályok hódolatával együtt az Istennek ujjonganak most minden földek, megadják a dicséretet dicsőségének. A csillag mutatja: Jöjjetek, és lássátok az Isten műveit, félelmetes, amit az emberek között végbevitt. A zsoltár elbeszéli ezeket a hatalmas tetteket, s ezzel minket is, mint a bölcseket, „bevisz a Házba”, Jézus lábai

elé vezet, hogy mi is teljesítsük, mint ők, fogadásainkat, megadjuk a mi aranyunk, tömjénünk, mirhánk áldozatát. (Antifona: „Az egész föld imádjon téged, és énekeljen neked, dicséretet zengjen a te nevednek, Uram.”)

71. *zsoltár*: Az Atya Krisztust jelölte ki a teremtés Királyának. Ez a királyság a béke és igazság, az irgalmasság és bőség birodalma. Királysága láttán „leborulnak előtte a sivatag lakói, és a távoli vidékek királyai elébe járulnak ajándékaikkal. Mert megáldatnak benne a földnek minden nemzetségei, minden népek magasztalják őt. (Antifona: „Tarzisz királyai és a szigetek ajándékokat áldoznak a Királynak és Úrnak.”)

85. *zsoltár*: A zsoltárban ma az egész emberiség emlékezik vissza az ősbűn nyomorúságára, és hálát ad azért, mert az Úr „kimentette lelkünket az alvilág mélyéből”. Ezért minden népek eljönnek a közös istendicséretre. (Antifona: „Minden nemzetek, melyeket alkottál, eljönnek és imádnak téged, Uram.”)

94. *zsoltár*: Az egész mindenséget kormányzó Úr örömteli dicsőítése, és hívás minden nemzeteknek, hogy jöjjenek, boruljanak le az ő színe előtt. Ő alkotott minket, mi az ő népe vagyunk, legelőjének nyája. (Antifona: „Jöjjetek, imádjuk őt, mert ő a mi Urunk, Istenünk.”)

45. *zsoltár*: Ez az ünnep Jeruzsálemnek is örömnappja: benne lakik a felséges, és hozzá zarándokolnak a pogányok fejedelmei. A seregek Ura mivelünk van, jöjjetek és lássátok tehát az Úr cselekedeteit. (Antifona: „Folyóvizek árja örvendezteti, alleluja, az Isten városát, alleluja.”)

95. *zsoltár*: Az Egyház hirdeti azt a szabadítást, amit az Úr hozott, hirdeti a pogányok között az ő dicsőségét, minden népek között az ő csodáit. A népek családjai az Úrnak dicsőséget és tiszteletet adnak, áldozatokkal lépnek be az ő csarnokába, és imádják őt szent ünnepi díszben. (Antifona: „Imádjátok az Urat, alleluja, az ő szent hajlékában, alleluja.”)

96. *zsoltár*: Az Úr földi jászolából országol, körülötte ott vigad „a szigetek sokasága”, vagyis a távolból jött népek képviselői. Hirdették az eget (a betlehemi csillag) az ő igazságát, és ebből meglátták minden népek az ő dicsőségét. Odahagyják bálványait, és az igazakhoz társulnak, hogy dicsérjék az ő szentségének emlékezetét. (Antifona: „Imádjátok az Istent, alleluja, minden angyalai, alleluja.”)

18. „Audiat et altera pars”. – Aquinói Szent Tamás az óvatosságról. – Szövegértés, nyelvtanulás. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 35. A communio. 36. Ecclesia toto orbe diffusa.

19. A karmester dolga. – Valami a gyermeknevelésről. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 37. Az 1. zsoltár – húsvétkor. 38. Mi a „kántorböjt”?

20. A giccs. – Egyház és társadalom. – A magyar egyházi stíl. – Egy interjúból. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 39. A liturgia „igazsága”. – 40. Egy olvasmány fordítása.

21. A „haldokló” népzene. – Naplójegyzetek (1). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 41. Könyörgések „super oblata”. – 42. Egy furcsa kísérlet.

22. A tekintélyről és tekintélytiszteletről. – Egy kimaradt alfejezet. – A töredékkutatásról. – Naplójegyzetek (2). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 43. Könyörgések „super oblata”: A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése Ádvent I. vasárnapjára – 44. Elsőáldozás Zsámbékon.

23. Kodály és Bartók: Párhuzamos életrajz (1). – Szintagmák és nyelvi struktúra. – Egy tudományos konferencia. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 45. Könyörgések „super oblata”: Karácsony. – 46. „Régi” és „új” liturgia.

24. Kodály és Bartók – párhuzamos életrajz (2). – Aquinói Szt. Tamás: Vajon szükség volt-e az emberi nem helyreállításához Isten Igéjének megtestesülésére? – **Jegyzetek a liturgiáról:** 47. Mindenszentekre. 48. Könyörgések „super oblata”: Karácsony utáni vasárnap.

25. További nyelvtani játékok. – A politikai celibátus. – Egy jótanács: Gyanakodj „költőiségre!” – **Jegyzetek a liturgiáról:** 49. Miről szólnak az offertórium-énekek (1). 50. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése nagyböjt II. vasárnapján.

26. Bach-életrajz. – Becket Tamás vértanúsága. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 51. Miről szólnak az offertórium-énekek (2). 52. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése a pünkösd utáni II. vasárnapon.

27. Egy ökuménikus népénekgyűjtemény esélyei. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 53. Stilizálás – klasszikum. 54. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a húsvét utáni II. vasárnapon.

28. Alárendelt melklékmondatok. – Új Egyházzenei Füzetek. – A Cid-et olvasva. – Húsvéti ének, jó énekeseknek. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 55. „... et salutare tuum da nobis”. – 56. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a húsvét utáni III. vasárnapon.

29. A haszontalan tudományok. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 57. A szószék. – 58. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a pünkösd utáni IX. vasárnapon.

30. A körmondat. – Érzés és érzet a művészetben. – Az újdonság varázsa. – A vallás iránti tisztelet. – A Szentháromság – „nekünk”? – Év végi búcsú. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 59. A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése a pünkösd utáni XV. vasárnapon. 60. Mária „elszenderülésének” ünnepe.

31. Mit adhatunk Európának? (1) – Delacroix naplójából. – Egy erkölcsan vázlata (1) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 61. Az Egyetemes Könyörgések. 62. Térrendezés Gödöllőn.

32. Mit adhatunk Európának? (2) – Egy elme-étűd. – Egy erkölcsan vázlata (2) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 63. Fortescue 64. A római mise-proprium egysége és változatai.

33. Mit adhatunk Európának? (3) – A fiatalosság. – Egy fontos bemutatóról (Jeney Zoltán: Halotti Szerartás). – Nem értem hogy / mért beszélnek így a / bemondók? – **Jegyzetek a liturgiáról:** 65. A ceremóniák mélyebb értelme. – 66. „Alkalmas ének”?

34. Mit adhatunk Európának? (4) – A szöveg: közlés és artefactum. – Emléksorok egy nagy zenésünkről. – Egy karácsonyi sequentia. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 67. Szent Miklós? Mikulás? – 68. A zsoltár a liturgikus gyakorlatban.

35. Mit adhatunk Európának? (5) – Joseph Ratzinger nyilatkozata (még bíboros korából). – A misztérium-teológia rövid foglalata. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 69. A nagy nemzedék. – 70. „Infra actionem”.

36. Mit adhatuk Európának? (6) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 71. „Quam oblationem...” – 72. Zsoltárok.

37. **Jegyzetek a liturgiáról:** 73. Mi az a „római rítus”? – 74. Nagy Szent Leó pápa beszédének kezdete Krisztus szenvedéséről

38. Mi a szó? – „Sok haza-puffogatás...” – Aquileia – **Jegyzetek a liturgiáról:** 75. Mi az a „római rítus”? 2. – 76. A Hiszekegy a misében

39. A munkaerkölcs. – Micsoda nemzedék! – Attila és Szent István. – A „székely himnusz”. – Aquinói Szent Tamás az emlékezőtehetségről. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 77. Irányzék a liturgikus változásokhoz. – 78. Ismét a liturgikus homíliáról.

40. A kottairás története. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 79. Az egyházzene öt történelmi modellje. – 80. Egy nyári vasárnap offertórium.

41. Egy jubileum – tanulságokkal. – Morfondírozások. – Még egy szó a „haszontalan” tudományokról. – Nocsak! – A számháborúról (Ars ludendi). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 81. Az úrnapi mise könyörgései. – 82. A manipulus.

42. A misézés iránya (Uwe Lang könyvének bemutatója). – „Mária országa”. Gondolatok október 8-án. – Mit énekelhettek hatszáz éve a váci székesegyházban? – Például a tandíj. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 83. Régi magyar Mária-antifonák. – 84. Aquinói Szent Tamás a templomszentelés ünnepéről.

43. A zene csodája (Hermann Hesse: Üveggyöngyjáték c. regényéből). – Uwe Michael Lang: Az Úr felé fordulva – a liturgikus ima-irány. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 85. Milyen legyen az oltár és felszerelése? – 86. „Latin: hetenként legalább egyszer”.

44. Egyházzenei Kutatócsoport. – Új korszak az egyetemi egyházzenei-képzésben. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 87. Liturgia és dogmatika. – 88. A vízkeresztzi zsoltárok.

A „GONDOLKODÓ” füzetek: egyszemélyes, ingyenes folyóirat. Azokhoz szól, akik a katolikus dogmához hűséggel, ugyanakkor előítéletek nélkül eszmélkednek az egyház és világ, hitélet és kultúra, liturgia és társadalmi élet dolgairól. A fórum egy értelmiségi személyes nézetének ad hangot. Szeretné azt a nyugodt, tárgyyszerű, elemző, ugyanakkor szükség szerint kritikai hangot megütni, mely nemcsak a gondolkodó értelmiség hagyományainak megfelelő, hanem a katolikus egyház szellemi életében is évszázadokon át normálisnak számított. – Az évente megjelenő tíz saját költségemen nyomtatott és ingyenesen bocsátom rendelkezésre. Köszönettel veszem, ha valaki önkéntesen és tetszés szerinti mértékben hozzá akar járulni a költségekhez. A füzet postázásának egyetlen feltétele az, hogy az érdeklődő egy levélben kérje a füzet megküldését, s évente adjon fel tíz darab, önmagának megcímzett, felbélyegzett közepes vagy nagy alakú borítékot a következő címre: Dobszay László, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 11/A. II. 9.
